

ИЗМЕЂУ ПОДУНАВЉА И СРЕДОЗЕМЉА

**ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК
ПОСВЕЋЕН ПРОФ. ДР СИНИШИ МИШИЋУ
ПОВОДОМ ЊЕГОВОГ 60. РОЂЕНДАНА**

Народни музеј, Пожаревац
Центар за црквене студије, Ниш
2021.

ИЗМЕЂУ ПОДУНАВЉА И СРЕДОЗЕМЉА
Тематски зборник посвећен проф. др Синиши Мишићу
поводом његовог 60. рођендана

BETWEEN THE DANUBE AND THE MEDITERRANEAN
A Festschrift Dedicated to Prof. Dr. Siniša Mišić
on the Occasion of his 60th Birthday

Уредници:

Катарина Митровић и Александар Узелац

Издавачи:

*Народни музеј, Пожаревац
Центар за црквене студије, Ниш*

За издаваче:

Гордан Бојковић и Драгиша Бојовић

Рецензенти:

*проф. др Александар Наумов
Универзитет Ка' Фоскари, Венеција
проф. др Пламен Павлов
Историјски факултет, Велико Трново
проф. др Бобан Петровски
Филозофски факултет, Скопље*

Уређивачки одбор:

*проф. др Драгиша Бојовић (председник), др Александар Узелац,
др Катарина Митровић, доц. др Марија Копривица,
др Дејан Булић, др Гордан Бојковић*

Лектура:

др Кристина Митић

Илустрација на насловној страни:
*Почелица - врста дијадеме, XIV-XV век,
Народни музеј Пожаревац*

ISBN 978-86-84147-52-5

2021.

САДРЖАЈ / CONTENTS

Реч уредника	9
A Word from Editors	9
Биографија проф. др Синише Мишића са библиографијом радова (саставиле Марија Копривица и Марина Штетић)	11
Biography of Prof. Dr. Siniša Mišić with his Bibliography (by Marija Koprivica and Marina Štetić)	11
Драгиша Бојовић Српски владар као <i>Пастир добри</i>	29
Dragiša Bojović Serbian Ruler as <i>the Good Shepherd</i>	46
Радивој Радић Како да претрпимо <i>мрачну ноћ</i> ? (историографски оглед)	47
Radivoj Radić How to Endure <i>a dark Night</i> (A Historiographical Essay)	57
Марко Алексић О налазима каролиншког наоружања и сродних предмета западноевропског порекла у источнојадранском залеђу	59
Marko Aleksić About Finds of the Carolingian Weaponry and Related Objects of Western Origin in the Eastern Adriatic Hinterland	88
Александар Николов Настанак <i>протонационалног пантеона</i> у Другом бугарском царству и место свете браће Ћирила и Методија у њему	89
Aleksandâr Nikolov The Formation of a <i>Protonational Pantheon</i> in the Second Bulgarian State and the Place of the Holy Brethren Cyril and Methodius in it	103
Снежана Божанић Путевима агрокултурне историје – воћњаци и воће у средњовековној Србији	105
Snežana Božanić On the path of Agricultural History: the Orchards and Fruits in Medieval Serbia	131

Владета Петровић	
Водоснабдевање у утврђењима и градским насељима средњовековне Србије (XIII-XV век)	133
Vladeta Petrović	
Water Supplying in Fortresses and Urban Settlements of Medieval Serbia (13-15th Century)	151
Александра Фостиков	
Утицај Саса на развој занатства у средњовековној Србији	153
Aleksandra Fostikov	
Influence of the <i>Sasi</i> on the Development of the craft Production in Medieval Serbia	170
Марија Копривица	
<i>Придворци</i> у средњовековној Србији	173
Marija Koprivica	
<i>Pridvorci</i> in Medieval Serbia	186
Александар Узелац	
Марија де Кајо, сестра краљице Јелене	187
Aleksandar Uzelac	
Maria de Cayeux, Sister of Queen Jelena	206
Ђура Харди	
О гробним местима средњовековних владара на тлу Сремске Митровице	207
Ђура Hardi	
The Grave Sites of Medieval Rulers on the Territory of Sremska Mitrovica	221
Дејан Јечменица	
Српске царине у закупу дубровачких пословних друштава у доба краља и цара Стефана Душана	223
Dejan Ječmenica	
Serbian Customs Leased by Dubrovnik Business Associations at the time of King and Emperor Stefan Dušan	240

Катарина Митровић	
Барска архиепископија у латеранским регистрима	
папе Иноћентија VI (1404-1406)	241
Katarina Mitrović	
Bar Archdiocese in the Lateran Registers	
of Pope Innocent VI (1404-1406)	261
Марко Шуица	
О настанку <i>Житија деспота Стефана Лазаревића</i>	
од Константина Филозофа	263
Marko Šuica	
On the Origin of the <i>Life of Despot Stefan Lazarević</i>	
by Constantine the Philosopher	281
Владимир Алексић, Пјер-Оливије Мазагол	
Средњовековне предеоне целине	
на примеру Подгора из Пословне књиге Михаила Лукаревића	283
Vladimir Aleksić, Pierre-Olivier Mazagol	
Medieval Geographical Micro-Regions:	
the case of Podgor in the Ledger of Mihailo Lukarević	297
Борис Стојковски	
Срем у животописима и делима угарских хуманиста	
у доба краља Матије Корвина	299
Boris Stojkovski	
Srem (Syrmia) in lives and works of Hungarian Humanists	
during the age of King Matthias Corvinus	330
Маријан Премовић	
Насеља и становништво Полимља у другој половини XV вијека	331
Marijan Premović	
Settlements and Population of the Polimlje Region	
in the Second half of the Fifteenth Century	369
Гордан Бојковић	
Шаренград – прилог теренском истраживању Полимља	371
Gordan Bojković	
Šarengrad – a Contribution to the Field Researches	
of the Polimlje Region	379

Дејан Булић	
Слободностојећи камени крстови. Археолошки налази	381
Dejan Bulić	
Free-Standing Stone Crosses. The Archeological Evidence	411
Дејан Радичевић, Владан Миливојевић	
Мрњина црква у Бечевици	413
Dejan Radičević, Vladan Milivojević	
Mrnja's Church in Bečevica	441
Миломир Максимовић	
О надгробном споменику са натписом	
из порте Беле цркве у Карану код Ужица	443
Milomir Maksimović	
On the Tombstone with Inscription in the Churchyard	
of the White Church in Karan near Užice	462
Ема Миљковић	
Значај сицила као историјских извора	
(на примеру сицила кадилука Нови пазар 1766-1768)	463
Ema Miljković	
The Importance of the Judicial Registers as the Historical Sources	
(on the Example of the Registers for the Judicial District	
of Novi Pazar 1766–1768)	475
Јелена Мргић	
Župe i <i>zemlje</i> , sela i gradovi.	
Jedan istoriografski osvrt na srpski srednji vek	477
Jelena Mrgić	
Counties (župas) and “Lands”, Villages and Cities:	
a Perspective from Historical Geography of the Serbian Middle Ages	491

МАРИЈА ДЕ КАЈО, СЕСТРА КРАЉИЦЕ ЈЕЛЕНЕ*

Апстракт: Марија, сестра српске краљице Јелене, до сада није била тема посебног рада. На основу разноврсне документарне грађе, у овом тексту је разматрано њено порекло, личност њеног супруга, потомство, као и други детаљи из њеног живота, који су до сада углавном измакли пажњи истраживача. Између осталог, у раду је утврђено да је Маријин супруг био Анселм де Кајо, син истоименог регента Латинског царства и никејске принцезе Евдокије, односно, да би њу било исправно звати Марија де Кајо, уместо Марија де Шор, како се усталило у српској историографији. Такође, у овом тексту пружене су додатне потврде у прилог претпоставци да су Марија и Јелена рођене из брака Јована Анђела, војводе Срема и грофице Матилде од Пожеге.

Кључне речи: Марија де Кајо (Марија де Шор), Анселм де Кајо, краљица Јелена, српско-анжујски односи, средњовековне генеалогije

Краљица Јелена, супруга краља Уроша I (1243–1276) и мајка Стефана Драгутина (1276–1282) и Стефана Уроша II Милутина (1282–1321), оставила је дубоког трага у српској средњовековној историји и привукла је велику пажњу историчара. Насупрот Јелени, њена сестра Марија као да је остала на маргинама интересовања савремених истраживача. Могло би се рећи неправедно имајући у виду Маријину улогу у додирима Немањинског двора и јужноиталијанских Анжујаца, чињеницу да је она управљала делом приморја тадашње српске државе, али и друге детаље из њене биографије, који ће бити представљени на наредним страницама.

Ипак, и у овом случају историографска разматрања о Марији неизбежно су везана за њену, познатију и славнију сестру, као и за њихово замршено порекло о чему је у изворима остало више бледих наговештаја, него јасних путоказа. Због тога је и овај рад, у коме ћемо настојати да осветлимо детаље из Маријиног живота, неопходно започети кратким прегледом извора који сведоче о њеном и Јеленином пореклу.

* Идеја за ово истраживање настала је пре готово једне деценије, током рада на докторској дисертацији и након консултација са проф. др Синишом Мишићем, коме се захваљујемо на изузетно корисним сугестијама и примедбама у вези са овде разматраним генеалогским проблемима. Без њих овог текста не би ни било.

* * *

Наративни извори, који доносе обавештења о пореклу краљице Јелене, малобројни су. Практично, једини савременик који о томе пружа податке је српски архиепископ Данило II. Према његовим речима, Јелена је била „од царскога племена и од фрушкога (франачкога, прим. аут.) рода”, односно „од фрушкога племена, кћер славних родитеља”, како наводи његов настављач.¹ Тек почетком XVI века, римокатолички свештеник Марин Барлети поново се осврће на њено порекло, помињући је као *Hellena regina de genere francigena*.² Отприлике у исто време, у Карловачком родослову наводи се да је краљ Урош I био ожењен ћерком угарског краља,³ док је, према речима још познијег и непозданијег грофа Ђорђа Бранковића, Урошева супруга била ћерка латинског цара Балдуина II (1228–1261).⁴ Старији истраживачи сматрали су да се и речи савременог византијског историчара Георгија Акрополита о зету угарског краља Беле IV „Русу Уросу” односе на српског владара, иако је у овом случају њесумњиво реч о мачванском бану Ростиславу Михаиловићу.⁵ Коначно, околност да се две сестре – Јелена и Марија – у анжујским документима често помињу као рођаке (*consanguinea nostra carissima, cognata nostra, affinis nostra carissima*) краља Карла I Анжујског (1266–1285) и његовог сина Карла II (1285–1309), била је повод за погрешно уверење о њиховој припадности породици Анжујаца. Као последица тога, за Јелену се још почетком XX века усталио несрећни надимак Анжујска, како у популарној, тако и у академској литератури, остајући у широкој употреби све до данас.

О Јеленином и Маријином пореклу доста је писано и изношене су различите хипотезе. Међу онима које су имале снажнији одјек у српској историографији, најпре треба истаћи разматрања Чедомиља Мијатовића. Он је дошао до исправног закључка да је Јелена била у сродству са племићком кућом Куртене (Courtenay), која је дала главаре Латинског царства, али је погрешно претпоставио да је била унука цара Роберта де

¹ Архиепископ Данило и други, *Животи краљева и архиепископа српских*, прир. Ђ. Даничић, Загреб 1866, 8, 58.

² *Marini Barletii Scodrensis historia de vita et gestis Scanderbegi Epyrotarum principis*, Romae 1508, fol. XLr.

³ Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Београд – Сремски Карловци 1927, 28–29.

⁴ Ђорђе Бранковић, *Хронике славеносрпске*, I, прир. А. Кречмер, Београд 2008, 82, 95.

⁵ *Georgii Acropolitae Opera*, I, edd. A. Heisenberg – P. Wirth, Stuttgart 1978, 127. (=Georgii Acropolitae Opera)

Куртенеа (1221–1228) и ћерка његовог сина Раула од Кијетија.⁶ Константин Јиречек је, са друге стране, помишљао на то да су две сестре потицале из неке од франачких племићких кућа у јужној Грчкој, пореклом из Бургундије или Шампање.⁷

У новије време Гордон Мекданијел је, са добром аргументацијом, претпоставио да су Јелена и Марија биле ћерке војводе Срема, Јована (Калојана) Анђела и грофице Матилде од Пожеге, која је водила порекло од куће Куртене.⁸ Своју претпоставку засновао је на два документа из папске канцеларије, настала крајем понтификата Иноћентија IV (1243–1254). Први, од 15. августа 1253. године, представља папску диспензацију, односно дозволу за склапање брака између Анселма де Кајоа и Марије, ћерке грофице Матилде од Пожеге и унуке грофице од Вијандена (*inter Anselmum de Keu ac Mariam, natam Matildis dominae de Posaga, natae comitissae Viennensis*). Диспензација је уследила на молбу грофице од Вијандена и њеног брата, латинског цара Балдуина II, ујака грофице Матилде (*comitissa Viennensi et imperatore constantinopolitano, ejusdem Matildis avunculo*), а њена неопходност потицала је од чињенице да су Марија и Анселм били сродници у четвртој степену (*quartu consanguinitatis gradu*). Другим документом, од 11. јануара 1254, потврђено је склапање брака између Анселма и Марије, ћерке покојног Калојована, односно Јована Анђела (*nobili viri Anselmo, nato nobilis viris de Quo, et nobili mulieri Mariae, nate quondam Calojohanni*).⁹ Мекданијел је у Марији и Анселму препознао сестру српске краљице и њеног супруга, претпоставивши да су Јован Анђео и Матилда од Пожеге били уједно и Јеленини родитељи.

Недавно су објављена још два истраживачка прилога у настојању да се испита Јеленино и Маријино порекло. Никола Петровић је, на основу презимена Марије, односно њеног супруга, настојао да докаже да је она потицала из породице Шаурс (Chaource) из француске покрајине Мен.¹⁰ Иако је ова хипотеза неодржива, Петровићев рад је од помоћи с обзиром да је у њему указано на поједине изворе од значаја за тему, који су измакли пажњи других истраживача. Коначно, сасвим недавно Филип ван

⁶ Ч. Мијатовић, *Ко је краљица Јелена?*, *Летопис Матице српске* 217 (1903) 1–31.

⁷ К. Јиречек, *Историја Срба*, I, прев. и прир. Ј. Радонић, Београд 1978, 181–182. (=Јиречек, *Историја Срба*)

⁸ G. McDaniel, *On Hungarian-Serbian Relations in the Thirteenth Century: John Angelos and Queen Jelena*, *Ungarn-Jahrbuch* 12 (1982/1983) 43–50. (=McDaniel, *John Angelos*)

⁹ *Les registres d'Innocent IV publiés ou analysés d'après les manuscrits originaux du Vatican et de la Bibliothèque nationale*, III, ed. É. Berger, Paris 1897, 289, 351, nos. 6862, 7178.

¹⁰ N. Petrovitch, *La reine de Serbie Helena d'Anjou et la famille de Chaource*, *Crusades* 14 (2015) 167–181. (=Petrovitch, *La reine de Serbie*)

Трихт је усвојио Мекданијелову аргументацију и донео нове податке о личности претпостављене Јеленине и Маријине мајке Матилде од Пожеге. У својим разматрањима, он је такође изнео занимљиву, али и неутемељену претпоставку да је пре српског краља Уроша, Јелена била удата за Гуљелма I од Вероне, једног од франачких господара Негропонта (Евија).¹¹

* * *

Након овог кратког историографског прегледа, треба посветити пажњу изворима који доносе податке о Марији и њеном супругу Анселму. Превасходно је реч о грађи Анжујског архива у Напуљу, уништеној 1943. године од стране нациста, али у великој мери, макар када је реч о другој половини XIII века, реконструисаној на основу исписа и старијих издања. О Марији је такође остало података у грађи из Дубровачког архива, као и у познијој традицији са источне обале Јадрана.

Још су истраживачи из претпрошлог столећа указали на податке о Марији из анжујске архивске грађе, која потиче из 1280. и 1281. године. Она се помиње у анжујским документима од 7. и 8. јуна 1280. године, који сведоче о њеним и припремама њеног сина на пут у српске земље, када је Марија ишла у посету сестри, српској краљици (*quia nobilis mulier domina Maria de Chauris cum filio suo et familia eiusdem domine intendit transfretare ad presens ad partes Servie visura dominam reginam Servie, sororem suam*). Том приликом, Карло I Анжујски наложио је својим званичницима да Марију и њену пратњу са двадесет коња слободно пропусте и да је у Манфредонији, Барлети или Транију, одакле је требало да се отисне на море, снабдеју свиме што јој је потребно за путовање.¹²

Почетком наредне године Марија је сасвим сигурно боравила у српским земљама. О томе сведочи једна белешка из Дубровачког архива, од 27. фебруара 1281. године. У њој је наведено да је *Maria de Cau, soror*

¹¹ F. van Tricht, *Latin Emperors and Serbian Queens: Anna and Helena. Genealogical and Geopolitical Explorations in the Post-1204 Byzantine World*, Frankokratia 1 (2020) 64–74. (=van Tricht, *Latin Emperors*) Гуљелмо I, господар Негропонта, заиста је имао супругу Јелену, али свакако није реч о будућој српској краљици.

¹² В. Макушев, *Итальянские архивы и хранящиеся в них материалы для славянской истории, т. II: Неаполь и Палермо*, Записки императорской академии наук 19, приложение 3 (1871), 31 (=Макушев, *Итальянские архивы*); F. Carabellese, *Carlo d'Angiò nei suoi rapporti politici e commerciali con Venezia e l'Oriente*, Bari 1911, 39, n. 2 (=Carabellese, *Carlo d'Angiò*); *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, I, edd. L. Thalloczy, K. Jireček, M. Shufflay, Wien 1913, 140, no. 470 (=Acta Albaniae); *I Registri della cancelleria Angioina*, XXIII, edd. R. Filangieri et al., Napoli 1971, 51, no. 249. (=RCA)

excellētissime domine regine Servie примила 200 брсковских динара – 170 динара са крстом и љиљаном и још 30 динара *de macia*. Ово је уједно један од најранијих писаних спомена српског средњовековног новца, односно његових различитих емисија.¹³ У пролеће исте године, Марија се вратила у Напуљ, у пратњи српског племића Ђорђа, који је и раније, током 1273–1274. боравио као посланик српске круне на анжујском двору.¹⁴ Овог пута, Марија се није дуго задржала у јужној Италији. Већ 4. и 5. јуна 1281. године, Карло I Анжујски је наложио припреме за повратак Марије и Ђорђа у немањиће земље, са пратњом од двадесет пет коња и тридесет пешака. У овим документима Карло помиње Марију као своју предрагу рођаку и удовицу Анселма де Кајоа (*Maria domina Chau, consanguinea nostra karissima; Mariam relictam quondam nobilis viri Anselmi de Chau, dilectam consanguineam nostram*), док њеног сестрића, српског краља Драгутина назива својим предрагим пријатељем (*Magnifici Principis regis Serviae, karissimi amici nostri*).¹⁵

Марија је након овог путовања остала у српском приморју до краја свог живота. У дубровачким документима из прве половине осамдесетих година XIII века помиње се као господарица града Улциња. Први документ, од 3. априла 1283. године, сведочи о продаји једрењака трговцу из Барлете у Маријином присуству (*in Ulcinio in presentia domine Marie de Cau, domine Ulcinii*).¹⁶ У другом, од 6. априла 1285. године, један дубровачки трговац пријављује да му је *domina Maria de Chau* у Улцињу отела неку робу,¹⁷ док се крајем септембра исте године *domina Maria* поново спомиње у исказима сведока везаним за дуг једног Дубровчанина њеној сестри, старој српској краљици.¹⁸

Марија се помиње у данас непостојећем Францисканском натпису из Котора, као и у изгубљеном рукопису которске породице Пасквали, по свој прилици исписаном у XV веку. Садржај оба извора сачуван је само у белешкама које је оставио италијански проучавалац старина Данијеле Фарлати (1690–1773). Сагласно Фарлатијевим записима, *Maria de domo*

¹³ Г. Чremoшник, *Канцелариски и нотариски списи*, Београд 1932, 44–45, по. 68 (=Чremoшник, *Списи*); В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, Београд 2001, 62.

¹⁴ Макушев, *Италијанские архивы*, 30; Carabellese, *Carlo d'Angiò*, 39; *Acta Albaniae*, I, 75, n. 2; RCA, XIV, 106, no. 406.

¹⁵ Макушев, *Италијанские архивы*, 31; Carabellese, *Carlo d'Angiò*, 40, n. 1; *Acta Albaniae*, I, 140, no. 470 (not.); RCA, XXV, 50, no. 226.

¹⁶ *Acta Albaniae*, I, 140, no. 470; Чremoшник, *Списи*, 102, no. 292.

¹⁷ *Acta Albaniae*, I, 149, no. 498; Чremoшник, *Списи*, 143–144, no. 380.

¹⁸ Чremoшник, *Списи*, 146–147, no. 386.

Chiutiz (или *Chieriz*) *de Francia* је, заједно са својом сестром Јеленом, 1288. године помогла подизање четири францисканска манастира – у Скадру, Котору, Бару и Улцињу. Према рукопису породице Пасквали, Марија је умрла пре своје сестре и сахрањена је у Цркви Свете Марије у Улцињу (касније Црква Светог Марка). У овој цркви је такође био сахрањен и њен син, који је носио очево име Анселм.¹⁹ Приморска традиција о Маријином пореклу из франачке племићке куће, у којој је у ствари помешано њено и порекло њеног супруга, вероватно објашњава и Барлетијеве претходно указане наводе о Јелени – *de genere francigena*.

Маријин супруг Анселм такође је посведочен у документима анжујске провинцијенције у више наврата. Он је 13. маја 1273. године постао генерални викар Анжујске краљевине Албаније са седиштем у Драчу, заменивши на том положају Гацонеа Кинарда (*Anselmum de Caen, consiliarum capitaneum et vicarium generalium in regno Albaniae, revocato ab huiusmodi officio Gazone Chinardo*).²⁰ На овој функцији, Анселм је споменут у још седам докумената. У њима се једном наводи као Анселм *de Caen* (од 23. маја 1273)²¹ и у три случаја као Анселм *de Chau* (од 13. августа 1273,²² 24. јануара 1274.²³ и 13. септембра 1274,²⁴ након своје смрти). Преминуо је пре 5. априла 1274. године, када је већ посведочен као покојник (*pro parte heredum Anselini de Chau, olim Vicarii generalis in Regno Albanie*).²⁵ Наследио га је Жан де Бусијак, први пут посведочен на овој дужности недељу дана касније, односно 12. априла (*nunc Johannes de Bussiaco, qui post dicti Anselmi obitum in eisdem partibus capitanei locum tenet*).²⁶

Већ је указано на анжујски документ из 1281. године у коме је наведено да је сестра српске краљице била удата за Анселма, генералног викара Анжујске Албаније. (*nobilem mulierem Mariam relictam quondam nobilis viri Anselmi de Chau*). О томе говори још један документ, од 30. децембра 1273. године, чији је садржај данас познат само на основу кратких исписа Камила Минијерија Ричија (1813–1882). У њему је била заведена одређена свота новца послата Анселмовој супрузи Марији (*Mandat ut Marie, uxori*

¹⁹ Daniele Farlati, *Illyricum Sacrum*, VI, Venetiis 1800, 440; *ibid*, VII, Venetiis 1817, 59; Г. Суботић, *Краљица Јелена Анжујска – ктитор црквених споменика у приморју*, Историјски гласник 1–2 (1958) 138–141; Ђ. Бошковић, П. Мијовић, М. Ковачевић, *Улцињ*, I, Београд 1981, 124. (=Бошковић et al., *Улцињ*)

²⁰ Carabellese, *Carlo d'Angiò*, 59–60, n. 2; *Acta Albaniae*, I, 86, no. 299.

²¹ *Acta Albaniae*, I, 87, no. 303; RCA, X, 81, no. 310.

²² *Acta Albaniae*, I, 88, no. 304.

²³ RCA, XI, 190–191, no. 39; Carabellese, *Carlo d'Angiò*, 61, n. 2.

²⁴ *Acta Albaniae*, I, 94, no. 325.

²⁵ RCA, XI, 206–207, no. 92; Carabellese, *Carlo d'Angiò*, 63, n. 1.

²⁶ *Acta Albaniae*, I, 89, no. 308; RCA, XI, 162–163, no. 354.

Anselini de Chau, Capitanei in partibus Albanie, quandam pecunie quantitate assignet). Она је, очигледно, заједно са својим супругом, тада боравила у Драчу.²⁷

У укупно осам анжујских докумената из 1273–1274. године, који помињу Анселма, његово презиме је четири пута наведено као Chau и по два пута као Caen и Chaus. У анжујским и дубровачким документима из 1280–1285. године који се односе на Марију, ово презиме је у свим случајевима посведочено као Cau или Chau, изузев два анжујска документа из јуна 1280. године, где је наведено као Chauris. Управо се, искључиво на основу ова два последња спомена, Маријино и Анселмово презиме у историографији усталило као Шор. Међутим, када се има увид у преостале примере писања овог презимена, реч је о несумњивој погрешци.²⁸

У вези са Маријиним супругом, потребно је на крају овог одељка указати на још два анжујска документа од значаја за тему. У првом, из 1269. године забележено је уговарање брака између ћерке Анселма, коморника Константинопољског царства у егзилу (*nobili Anselino de Cazeu, camerario Imperii Romaniae*), по имену Ева (*Evam filiam dicti Anselini*) и Дрогона де Бомона, маршала Анжујске краљевине (*Droconi Regni Siciliae marescallo*).²⁹ Потврда овог брачног уговора уследила је 13. јуна 1270. године у присуству Карла I Анжујског, Дрогона и Евиног оца Анселма *de Chaus*,³⁰ што указује на то да је брак по свему судећи био склопљен недуго након овог датума. Логична је помисао да је Евин отац, који се у овим документима јавља као Анселм *de Chau* или Анселм *de Cazeu*, нико други до каснији генерални викар Анжујске Албаније, односно Маријин супруг, али ћемо се, за сада, суздржати од доношења коначног закључка.

* * *

Ко је био Маријин супруг Анселм и шта се још може рећи о њему? Попут порекла Јелене и Марије, и о овом питању истраживачи су износили различите хипотезе. Мекданијел је, на основу папских докумената о Маријином браку, помишљао на то да је њен супруг био припадник племства Угарске краљевине и да би његово презиме могло да се односи на

²⁷ RCA, XI, 108, no. 59.

²⁸ То је већ примећено у старијој литератури, уп. Бошковић et al., *Улцињ*, 30.

²⁹ C. Minieri Riccio, *Brevi notizie intorno all'Archivio Angioino di Napoli*, Napoli 1862, 98; F. Cerone, *La sovranità Napoletana sulla Morea e sulle isole vicine*, Archivio storico per le Provincie Napoletane 41 (1916) 208, n. 1; RCA, III, 80, no. 18.

³⁰ RCA, IV, 156–157, no. 1050; D. Bácsatyai, *A 13. századi francia-magyar kapcsolatok néhány kérdése*, Századok 151 (2017) 259. (=Bácsatyai, *A 13. századi*)

средњовековни град Баноштор (Kewe).³¹ У сасвим другом правцу размишљали су поједини старији истраживачи који су, на основу сличности имена, у њему видели Анселма де Кајоа, истакнутог учесника Четвртог крсташког рата и регента Латинског царства током 1237–1238. године.³² У делима историчара Четвртог крсташког рата, Жофроа де Вилардуена и Робера де Кларија, презиме Анселма де Кајоа забележено је у облицима Саеу, Сахеу, Шаеу, Каеу, Саен или Саеу.³³ У документима који потичу из канцеларије Латинског царства оно се наводи као Сау,³⁴ Шеу,³⁵ или Каеу.³⁶ Ове форме свакако одговарају варијантама Кеу или Quo у папским документима из 1253–1254, односно Сау, Чау, Саен, Шаус или Шаус, забележеним у анжујској и дубровачкој грађи. Ипак, још је К. Јиречек, чији је ауторитет оставио снажног трага на изучавање поменутог питања, овакву идентификацију Маријиног супруга одлучно одбацио.³⁷ Најпре, због тога што је Анселм де Кајо био ожењен никејском принцем Евдокијом Ласкарином и зато што би у време када су настали папски документи, он био у исувише позној животној доби за ступање у брак. Његово становиште о томе да су Анселм де Кајо, регент Латинског царства и Маријин супруг Анселм де Шор различите личности, које нису биле у међусобној вези, утицало је на генерације каснијих истраживача.

На овом месту треба приметити да прва околност не представља препреку да у Маријиним супругу препознамо некадашњег регента Латинског царства. Познато је да је његов брак са Евдокијом склопљен после 1225. године,³⁸ док се Евдокија последњи пут спомиње у изворима везано за догађаје који су се одиграли 1247. године, у време тадашњег сукоба

³¹ McDaniel, *John Angelos*, 48; Bácsatyai, *A 13. századi*, 260–261. О средњовековној жупи Кеве: М. Динић, *Српске земље у средњем веку, историјско-географске студије*, прир. С. Ђирковић, Београд 1978, 280, 292–293.

³² J. Longnon, *L'Empire latin de Constantinople et la principauté de Moree*, Paris 1949, 97–98, 180, 182, 185; D. J. Geanakoplos, *Greco-Latin Relations on the Eve of the Byzantine Restoration: The Battle of Pelagonia – 1259*, *Dumbarton Oaks Papers* 7 (1953) 137–141.

³³ Geoffroi de Villehardouin, *Conquête de Constantinople, avec la continuation de Henri de Valenciennes*, ed. N. de Wailly, Paris 1882, 588. (индекс); Robert de Clari, *La Conquête de Constantinople*, ed. Ph. Lauer, Paris 1956, 2.

³⁴ G. Tafel – G. Thomas, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, II, Wien 1856, 214, no. 256.

³⁵ R.-J. Loenertz, *Les seigneurs tiersiers de Négrepont*, *Byzantion* 35 (1965) 268.

³⁶ *Layettes du Trésor des Chartes*, II, ed. A. Teulet, Paris 1866, 391–392, no. 2744

³⁷ Јиречек, *Историја Срба*, II, 182.

³⁸ *Georgii Acropolitae Opera*, I, 41; *Chronica Alberici monachi Trium Fontium, a monacho Novi Monasterii Hoiensis interpolata*, ed. P. Scheffer-Boichorst, *Monumenta Germaniae historica, Scriptores XXIII*, Hannoverae 1874, 911. (= *Chronica Alberici*)

Никејског и Латинског царства.³⁹ Стога је могуће да она није више била у животу шест или седам година касније, у време склапања брака Марије и Анселма, посведочених у документима из папске канцеларије. Међутим, хронолошки показатељи, који упућују на то да би у време свог евентуалног другог брака Анселм де Кајо био дубоко у седмој, а вероватно у осмој деценији живота, показују да он никако није могао да буде супруг сестре српске краљице. У том погледу, Јиречек је свакако био у праву.

У светлу ове чињенице, Мајкл Анголд недавно је изнео претпоставку да је Маријин супруг био не стари ветеран крсташког похода, већ његов син који је носио исто име – Анселм.⁴⁰ Ван Трихт је сагласан са овим тумачењем, али је отишао и корак даље, изневши претпоставку да су у Латинском царству постојале не две, већ три генерације представника породице Кајо, односно да је најстарији човек овог имена био учесник Четвртог крсташког рата, средњи муж Евдокије и регент Царства, а млађи – муж Марије.⁴¹ Претпоставка о три генерације припадника ове породице у Цариграду не може се прихватити. Цистерцитски хроничар Алберик из Троа Фонтена, добар познавалац прилика на Леванту и у Цариграду током прве половине XIII века, истиче да је Анселм, ожењен Евдокијом, био рођен у крају Понтије у Пикардији (*Anselmus de Kiev, de Pontivo natus*),⁴² што значи да су учесник Четвртог крсташког рата и истоимени Евдокијин супруг, идентична личност, а не отац и син као што је помишљао Ван Трихт.

Међутим, хипотеза према којој је Маријин супруг био син регента Латинског царства и никејске принцезе Евдокије свакако заслужује пажњу и има своје снажно поткрепљење у изворној грађи. У наративним изворима, нема података о томе да ли су Анселм и Евдокија имали потомство, али су се трагови који упућују на исправност ове претпоставке сачували у далеком Понтијеу у Пикардији, где је, како смо видели, према сведочанству Алберика из Троа Фонтена, био рођен истакнути учесник Четвртог крсташког похода и регент Латинског царства. Штавише, и само презиме Кајо потицало је од имена његовог баштинског поседа (данашњи градић Кајо Суп Мер, Cayeux-sur-Mer) у Понтијеу.

Реч је, најпре, о две даровнице, записане у картулару опатије Домартен из овог краја у Пикардији. Њих је издала Марија, удовица Анселма де

³⁹ *Georgii Acropolitae Opera*, I, 85.

⁴⁰ M. Angold, *The Latin Empire of Constantinople, 1204–1261: Marriage Strategies, Identities and Allegiances in the Eastern Mediterranean after 1204*, edd. J. Herrin – G. Saint-Guillain, Farnham 2011, 54, n. 36.

⁴¹ van Tricht, *Latin Emperors*, 58–59, n. 9.

⁴² *Chronica Alberici*, 911.

Кајоа, великаша и коморника Латинског царства заједно са њиховим сином, који се такође звао Анселм (*Nous Marie de Kaieu jadis fame monseigneur Ansel de Kaieu, grant baron et camberlenc de l'empire de Costantinoble, et Anseaus, leur fils*). Прва од ових даровница је датована годином и месецом (*l'an de l'incarnation nostre seigneur mil CC LXXVII, el mois de juing*), а друга даном – 12. јуном (*lendemain du jour Saint Barnabe l'apostre*) 1277. године.⁴³ У још једном кодексу остало је забележено да је Анселм, син и наследник Анселма де Кајоа и Марије, даривао опатију Домартен и две године раније, односно 1275. године, као и да је то учинио по савету своје мајке Марије (*Je Ansiaus de Kayeu, fieus et hoirs Ansiel de Kayeu chevalier jadis boutellier de Seles, fais savoir etc. ... je de consiel Marie me dame et me mère et d'autre bone gent*).⁴⁴

Садржај ова три документа из Понтијеа, настала 1275. и 1277. године, од изузетног је значаја и помаже да се расветли неколико кључних питања, на које је претходно указано:

1. Најпре, с обзиром на локацију поменутих даровница и имена дародаваца, нема сумње да су двојица Анселма, отац и син, поменути у документима из Домартена, били у блиској вези са истоименим учесником Четвртог крсташког рата и регентом Латинског царства, који је потицао из овог краја.

2. Даље, нема сумње да је Анселм *de Kaieu*, поменут као покојник у даровницама из Домартена идентичан Анселму *de Cazeu* или Анселму *de Chau*, наведеном у анжујским документима приликом склапања брачног уговора његове ћерке Еве и Дрогона де Бомона 1269–1270. године. Реч је о човеку не само истог имена, већ и идентичне титуле – коморника Латинског царства у егзилу.

3. У документима из Домартена појављује се Марија, удовица једног и мајка другог Анселма. Сестра српске краљице је, како сведоче анжујски и документи са источне обале Јадрана, такође имала супруга и сина по имену Анселм. Поред идентичног имена, у оба случаја реч је и о истом презимену, записаном у домартенским документима на старофранцуском као *Kaieu* или *Kayeu*, а у анжујској и дубровачкој грађи на латинском језику као *Sau*, *Chau*, *Saen*, *Chaus* или *Chaus*. То је исувише велика подударност да би била случајна.

4. Видели смо да је Анселм, генерални викар Краљевине Албаније преминуо почетком 1274. године, док се у пикардијским документима из

⁴³ *Cartulaire du comté de Ponthieu*, ed. E. Prarond, Abbeville 1897, 277, 278, nos. 212, 213.

⁴⁴ Petrovitch, *Le reine de Serbie*, 174.

1275. и 1277, истоимени титуларни коморник Латинског царства помиње као покојник. То је још једна подударност која се не може приписати случајности и упућује на то да је реч о истој личности.

Дакле, оно што даровнице из Пикардије недвосмислено показују јесте да су Анселм *de Cazeu*, коморник Латинског царства у егзилу, који је имао ћерку Еву (1269, 1270), Анселм *de Cau*, генерални викар Анжујске краљевине Албаније (1273, 1274), чија је супруга била Марија, сестра српске краљице, као и Анселм *de Kaieu*, поменут као покојник у домартенским документима (1275, 1277), изван сваке сумње иста личност.

* * *

Остају још два, претходно постављена питања, за чије решавање се морамо окренути другим изворима. Најпре, да ли је Анселм, титуларни коморник Латинског царства, заиста био син некадашњег регента у Цариграду и ветерана Четвртог крсташког рата, на шта упућују његово име и титула? Потом, да ли се може поуздано утврдити да су Марија и Анселм, чији брак су санкционисала двојица папа средином XIII века, заиста сестра српске краљице и њен супруг, као што је претпоставио Мекданијел, и на шта, како смо видели, указује Анселмово презиме, забележено са мањим одступањима у документима из папске и анжујске канцеларије?

Потврдан и недвосмислен одговор на оба питања налази се у још једном, трећем, документу који сведочи о браку Марије и Анселма. Он такође потиче из папске канцеларије, а његов значај зачудо је промакао старијим истраживачима. Наиме, убрзо након што је 1253–1254. године дошло до склапања њиховог брака, установљено је да су двоје супружника били у трећем и четвртом степену сродства, а не у четвртом и петом како се претходно мислило (*Nobili viro Anselmo domino de Keu et Mariae uxori ejus, se in quarto et quinto consanguinitatis gradu attinere credentibus, in tertio autem et quarto gradu adinvicem attinentibus*). Упркос томе, Иноћентијев наследник папа Александар IV потврдио је 11. јануара 1255. године њихов брак и супружнике обавестио о његовој правоснажности.⁴⁵

Управо податак о утврђеном Маријином и Анселмовом сродству у „трећем или четвртом степену” у потврди њиховог брака од стране Александра IV, помаже да се разреше преостале недоумице и сумње око

⁴⁵ *Les registres d'Alexandre IV*, I, edd. Ch. Bourel de La Roncière, J. de Loye, A. Coulon, Paris 1895, 13, no. 48.

идентификације двоје супружника. Подсетимо се да је, сагласно претходној потврди брака од стране Иноћентија IV, Марија била ћерка извесног Калојована, односно како је Мекданијел исправно указао, Јована Анђела, војводе Срема. Самим тим, она је била унука византијског цара Исака II Анђела (1185–1195). Са друге стране, уколико је Маријин супруг Анселм био син Евдокије Ласкарине, као што је претпостављено на претходним страницама у овом раду, онда је његова баба по мајци била Ана Анђео, прва супруга Теодора Ласкариса (1205–1221) и ћерка цара Алексија III Анђела (1195–1203), Исаковог рођеног брата.⁴⁶ Отац двојице византијских царева, који су владали крајем XII века, Андроник Дука Анђео био је, дакле, у исто време Маријин прадеда и Анселмов чукундеда.⁴⁷ На тај начин, двоје супружника заиста су били сродници у „трећем или четвртој степену” као што и сведочи потврда њиховог брака од стране Александра IV. Утврђивањем ових генеалошких веза, отклоњене су коначно све сумње да је у папским документима из 1253–1255. године реч о склапању брака између Анселма де Кајоа, сина истоименог регента Латинског царства и никејске принцезе Евдокије и Марије, ћерке Јована Анђела и сестре српске краљице Јелене.

Узимајући у обзир претходна разматрања, Маријина биографија се може допунити са неколико нових података и закључака:

1. Рођена као ћерка Јована Анђела и Матилде од Пожеге, Марија се 1253–1254. године удала за Анселма де Кајоа, сина истоименог регента Латинског царства и Евдокије Ласкарине.

2. Из брака Марије и Анселма рођено је двоје деце. Ћерка Ева се вероватно родила већ 1255. године, будући да је четрнаест година касније (што се у средњем веку уобичајено сматрало почетком пунолетства) била уговорена њена удаја за Дрогона де Бомона. Син Анселм се родио отприлике између 1256. и 1260. године, судећи по томе што је 1275. године издао своју прву даровницу Домартену. У том тренутку је и он, према средњовековним мерилима, већ морао да буде пунолетан, односно у доби од барем четрнаест година.

3. Након што је, почетком 1274. године, њен супруг преминуо, Марија се са сином преселила у Пикардију. Околности које су пратиле њихов одлазак из Анжујске краљевине нису познате, али су по свој прилици биле у вези са породичним наслеђем и поседима на које је млади Анселм полагао право преко свог оца и деде. Марија је у северној Фран-

⁴⁶ *Georgii Acropolitae Opera*, I, 9, 26.

⁴⁷ *Nicetae Choniatae historia*, I, ed. J. A. van Dieten, Berlin – New York 1975, 245, 429, 454.

цуској боравила најмање две године (1275–1277), а сасвим могуће и нешто дуже. У јужну Италију се засигурно вратила пре јуна 1280. године, када је уследио њен први посведочени одлазак у српске земље.

4. Уместо Марија де Шор, како је до сада било уобичајено у српској историографији, сестру краљице Јелене требало би звати Марија де Кајо, сагласно презимену њеног супруга. Изговор и транскрипција овог презимена често су причињавали муке не само средњовековним преписивачима, већ и савременим историчарима.

* * *

Марија де Кајо је преко свог оца водила порекло од византијске царске породице Анђела и угарске краљевске лозе Арпада, а преко мајке од франачке куће Куртене, која је дала владаре Латинског царства. Њен животни пут, од Угарске где се родила, преко Цариграда, где је вероватно живела са својим супругом до 1261. године, и пада Латинског царства, затим Анжујске краљевине у јужној Италији и Албанији, Француске, па све до немањихке Србије, где је провела последње године живота, био је изузетно буран, динамичан и неуобичајен за средњовековне прилике. Оно што тек предстоји, јесте да се подаци о Маријином животу и деловању поставе у контекст бурних и динамичних дипломатских односа међу тадашњим силама на Средоземљу и у југоисточној Европи, у којима је она играла не малу улогу.

Ипак, то треба оставити за неку другу прилику. У завршном делу овог текста, задовољићемо се расветљавањем још неколико биографских и генеалогских детаља: најпре, да ли се може са сигурношћу тврдити да су Марија и краљица Јелена биле рођене сестре. Потом, зашто су их напуљски владари Карло I и Карло II помињали као своје рођаке или сроднице. Коначно, шта је познато о Маријиним и Анселмовим потомцима.

Околност да се у анжујској грађи Марија и Јелена називају сестрама недвосмислено упућује на то да су биле или рођене сестре или полусестре по оцу. Међутим, у папским документима Матилда од Пожеге, ћерка Маргарете од Вијандена и сестричина цара Балдуина II, посведочена је једино као Маријина мајка. Да је Јелена била такође Матилдина ћерка, може се закључити на основу два посредна показатеља. Најпре, у изворима нема никаквих назнака да је Јован Анђео имао други брак, осим са Матилдом. Још важније је сведочанство архиепископа Данила о Јеленином пореклу „од царскога племена и од фрушкога рода”. Помен „царскога племена” одговара Јеленином оцу, који је био пореклом из царске

породице Анђела, али би „фрушки род” једино могао да се односи на њену мајку Матилду.

Друга околност, да се Јелена и Марија у анжујским документима помињу као рођаке или сроднице Карла I и Карла II Анжујског збуњивала је старије историчаре. Ипак, њу је, на основу претходно изречених разматрања и утврђених генеалогских веза, једноставно објаснити. Њихово међусобно сродство ишло је преко крвне повезаности двеју владарских кућа – Анжу и Куртене, иначе млађих грана француске краљевске породице Капета. Карло I Анжујски био је син француског краља Луја VIII (1223–1226), унук Филипа II Августа (1180–1223) и праунук Луја VII (1137–1180). Млађи брат Луја VII, био је Петар I Куртене,⁴⁸ отац истоименог латинског цара чија су деца била Балдуин II и Маргарета од Вијандена, Јеленина и Маријина баба.⁴⁹ Другим речима, Петар I Куртене, чукундеда Јелене и Марије и краљ Луј VII, прадеда Карла I Анжујског били су рођена браћа, синови Луја VI (1108–1137), „краља Франака”. Јеленино и Маријино порекло од куртенејске гране Капета, преко њихове мајке, свакако није било непознаница за напуљске владаре и стога, нема ничег изненађујућег у томе што су Карло I и Карло II употребљавали термине који изражавају даље крвно сродство попут *consanguinea* или *cognata*, или још неодређенији сроднички термин *affinis*, реферишући на две сестре које су и биле њихове далеке сроднице.

Питање Маријиног потомства је нешто сложеније. Претходно је указано на то да су она и Анселм де Кајо имали двоје деце. Терка Ева била је старије дете. Име је вероватно добила у спомен на своју бабу по оцу – Евдокију. Већ је истакнуто да се, по свему судећи 1270. године, она удала за Дрогона де Бомона, маршала Анжујске краљевине. Попут Анселма, његов зет је такође играо важну улогу у анжујским политичким плановима у југоисточној Европи и био је 1271. године именован за генералног капетана анжујских поседа у Мореји.⁵⁰ У исписима Минијерија Ричија који укључују необјављену грађу из Анжујског архива среће се један документ од 30. априла 1274. године у коме се Ева помиње као Дрогонова супруга.⁵¹ У изворима нисмо нашли друге податке о њој и једино што се у овом тренутку може претпоставити јесте да је вероватно умрла пре

⁴⁸ Guillaume de Tyr, *Chronique*, II. ed. R. B. C. Huygens, Turnhout 1986, 1003.

⁴⁹ *Chronica Alberici*, 874, 906.

⁵⁰ C. Minieri Riccio, *Cenni storici intorno i grandi uffizi del regno di Sicilia durante il regno di Carlo I. Angiò*, Napoli 1872, 226–227; J. Longnon, *The Frankish States in Greece*, History of the Crusades, Vol. 2: The Latter Crusades, 1189–1311, ed. K. M. Setton, Madison WI – London 1969, 256–257.

⁵¹ RCA, XII, 103, no. 391.

септембра 1275. године, када је Дрогон де Бомон ступио у свој други брак.⁵² Дрогонов најстарији син Одонето, наследник замка Поликоро (*castrum Policorii*) у Базиликати, који је преминуо још као дете 1278. године,⁵³ био је, по свему судећи, Евин потомак.

О Маријином и Анселмовом млађем детету, сину који је, сагласно породичној традицији, носио очево име, остало је нешто више трагова. Већ је указано на то да је млади Анселм, након очеве смрти прешао са мајком у Пикардију. Извесно је да је тамо остао још неко време након што се Марија вратила у Напуљ. Априла 1283. године даривао је опатију Валоар у Пикардији. У даровници је посведочен као син Анселма де Кајоа, магната и коморника Латинског царства и Марије, те као господар града Доминоа. На основу овог документа познато је и да је имао супругу која је носила исто име – Марија (*Je Anssiaus de Cayeu, chevaliers, sires de Dominois, fais savoir à tous cheus qui ches lettres verront et orront, que je, de l'asentement et de le volenté me dame Maroie...*).⁵⁴ Међутим и млађи Анселм се нешто касније вратио на Средоземље. Спомиње се 1292. године као *Anselmus de Chau miles dilectus, consanguineus* и *familiaris* краља Карла II Анжујског, у вези са апанажом коју је добијао са напуљског двора.⁵⁵ Како је раније истакнуто, и он је, сагласно познијој локалној традицији забележеној код Фарлатија, свој живот завршио у Улцињу. Био је сахрањен у локалној цркви, поред своје мајке Марије де Кајо, сестре краљице Јелене.

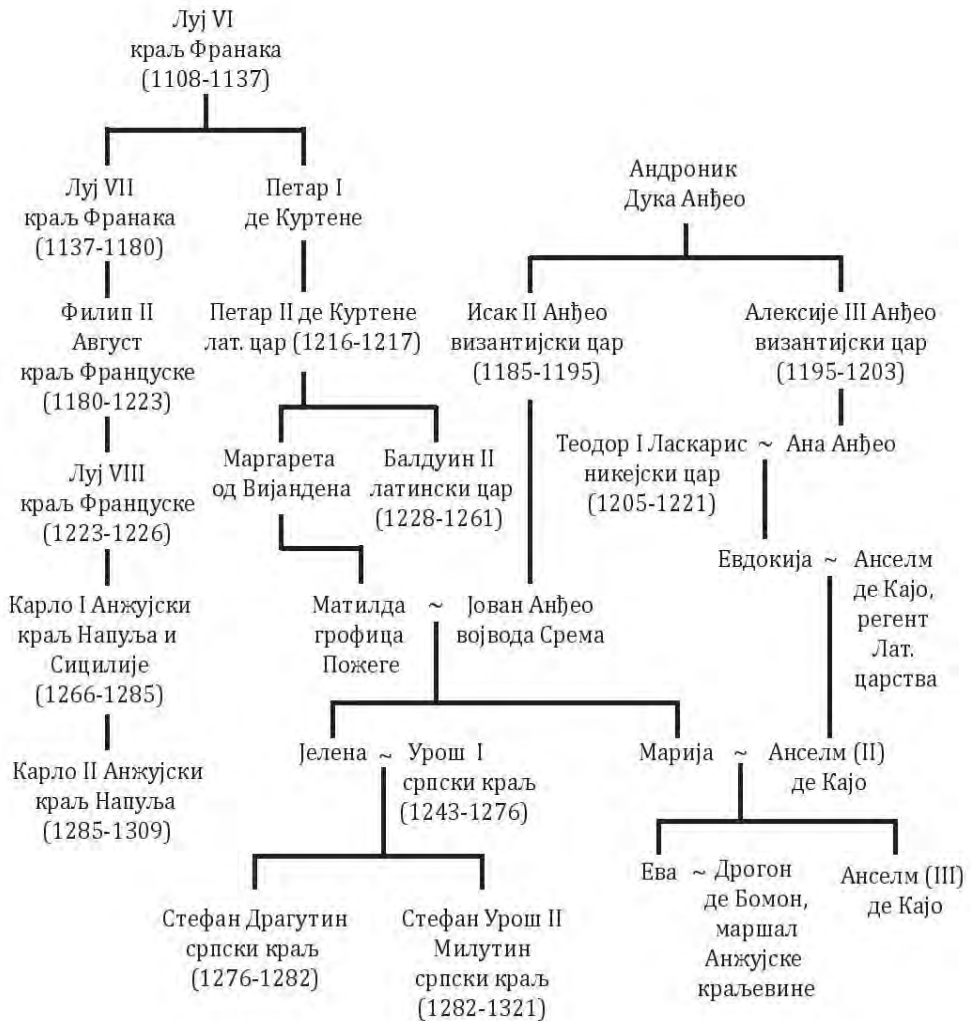
⁵² RCA, XIII, 138, no. 416. Насупрот томе, изнето је мишљење да се на њу можда односи помен извесне Еве *d'Ungheria*, дворске даме у Напуљу и поменуте у једном документу уочи прославе празника Свих светих, 1. новембра 1282, RCA, XXVI, 259, no. 53; Bácsatyai, *A 13. századi*, 259–262.

⁵³ RCA, XXI, 22–23, no. 99.

⁵⁴ Petrovitch, *Le reine de Serbie*, 175.

⁵⁵ RCA, XXXVI, 63, n. 262; RCA, XLIV/2, 494, 502, nos. 13, 67; RCA, XLV, 110, no. 61.

ГЕНЕАЛОШКЕ ВЕЗЕ ЛИЧНОСТИ ПОМЕНУТИХ У ТЕКСТУ

БИБЛИОГРАФИЈА / LIST OF REFERENCES

Извори / Primary Sources

Архиепископ Данило и други, *Животи краљева и архиепископа српских*, прир. Ђ. Даничић, Загреб 1866.

Ђорђе Бранковић, *Хронике славеносрпске*, I, прир. А. Кречмер, Београд 2008.

Макушев, Викентий. *Итальянские архивы и хранящиеся в них материалы для славянской истории, т. II: Неаполь и Палермо*, Записки императорской академии наук 19, приложение 3 (1871) 1–94.

Стојановић, Љубомир. *Стари српски родослови и летописи*, Београд – Сремски Карловци 1927.

Чремошник, Грегор. *Канцелариски и нотариски списи*, Београд 1932.

Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia, I–II, edd. L. Thalloczy, K. Jireček, M. Shufflay, Wien 1913–1918.

Chronica Alberici monachi Trium Fontium, a monacho Novi Monasterii Hoiensis interpolata, ed. P. Scheffer-Boichorst, Monumenta Germaniae historica, Scriptorum XXIII, Hannoverae 1874, 631–950.

Cartulaire du comté de Ponthieu, ed. E. Prarond, Abbeville 1897.

Daniele Farlati, *Illyricum Sacrum*, I–VII, Venetiis 1751–1817.

Geoffroi de Villehardouin, *Conquête de Constantinople, avec la continuation de Henri de Valenciennes*, ed. N. de Wailly, Paris 1882.

Georgii Acropolitae Opera, I–II, edd. A. Heisenberg – P. Wirth, Stuttgart 1978.

Guillaume de Tyr, *Chronique*, I–II, ed. R. B. C. Huygens, Turnhout 1986.

I Registri della cancelleria Angioina, I–L, edd. R. Filangieri et al., Napoli 1953–2010.

Layettes du Trésor des Chartes, II, ed. A. Teulet, Paris 1866.

Les registres d'Alexandre IV, I–III, edd. Ch. Bourel de La Roncière, J. de Loye, A. Coulon, Paris 1895–1959.

Les registres d'Innocent IV publiés ou analysés d'après les manuscrits originaux du Vatican et de la Bibliothèque nationale, I–IV, ed. É. Berger, Paris 1884–1911.

Marini Barletii Scodrensis historia de vita et gestis Scanderbegi Epyrotarum principis, Romae 1508.

Nicetae Choniatae historia, I–II, ed. J. A. van Dieten, Berlin – New York 1975.

Robert de Clari, *La Conquête de Constantinople*, ed. Ph. Lauer, Paris 1956.

Tafel, Gottlieb – Georg Thomas. *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, I–III, Wien 1856–1857.

Литература / Secondary Works

Бошковић, Ђурђе, Павле Мијовић, Мирко Ковачевић, Улцињ, I, Београд 1981.

Динић, Михаило. *Српске земље у средњем веку, историјско-географске студије*, прир. С. Ђирковић, Београд 1978.

Иванишевић, Вујадин. *Новчарство средњовековне Србије*, Београд 2001.

Јиречек, Константин. *Историја Срба*, I–II, прев. и прир. Ј. Радонић, Београд 1978.

Мијатовић, Чедомиљ. *Ко је краљица Јелена?*, Летопис Матице српске 217 (1903) 1–31.

Суботић, Гојко. *Краљица Јелена Анжујска – ктитор црквених споменика у приморју*, Историјски гласник 1–2 (1958) 131–148.

Angold, Michael. *The Latin Empire of Constantinople, 1204–1261: Marriage Strategies, Identities and Allegiances in the Eastern Mediterranean after 1204*, edd. J. Herrin – G. Saint-Guillain, Farnham 2011, 47–68.

Bácsatyai, Dániel. *A 13. századi francia-magyar kapcsolatok néhány kérdése*, Századok 151 (2017) 237–278.

Carabellese, Francesco. *Carlo d'Angiò nei suoi rapporti politici e commerciali con Venezia e l'Oriente*, Bari 1911.

Cerone, Francesco. *La sovranità Napoletane sulla Morea e sulle isole vicine*, Archivio storico per le Province Napoletane 41 (1916) 5–64, 193–226; 42 (1917) 5–67.

Geanakoplos, Deno John. *Greco-Latin Relations on the Eve of the Byzantine Restoration: The Battle of Pelagonia – 1259*, *Dumbarton Oaks Papers* 7 (1953) 99–141.

Loenertz, Raymond-Joseph. *Les seigneurs tiersiers de Négrepont, Byzantion* 35 (1965) 235–276.

Longnon, Jean. *L'Empire latin de Constantinople et la principauté de Moree*, Paris 1949.

Longnon, Jean. *The Frankish States in Greece*, *History of the Crusades*, Vol. 2: *The Latter Crusades, 1189–1311*, ed. K. M. Setton, Madison WI – London 1969.

McDaniel, Gordon. *On Hungarian-Serbian Relations in the Thirteenth Century: John Angelos and Queen Jelena*, *Ungarn-Jahrbuch* 12 (1982–1983) 43–50.

Petrovitch, Nicholas. *La reine de Serbie Helena d'Anjou et la famille de Chaource*, *Crusades* 14 (2015) 167–181.

Minieri Riccio, Camillo. *Brevi notizie intorno all'Archivio Angioino di Napoli*, Napoli 1862.

Minieri Riccio, Camillo. *Cenni storici intorno i grandi uffizi del regno di Sicilia durante il regno di Carlo I. Angió*, Napoli 1872.

van Tricht, Filip. *Latin Emperors and Serbian Queens: Anna and Helena. Genealogical and Geopolitical Explorations in the Post-1204 Byzantine World*, *Frankokratia* 1 (2020) 56–107.

Aleksandar Uzelac

MARIA DE CAYEUX, SISTER OF QUEEN JELENA

Summary

Maria de Cayeux, sister of Jelena of Serbia, was frequently and wrongly named Maria de Chauris by contemporary historians. On the basis of a number of documentary sources from Angevin archives in Naples, the archive of Ragusa, as well as from Pontiers in Picardy, the article discusses her ancestry, marriage, offspring, and other details from her life that have escaped the attention of researchers so far. Maria's parents were John Angelos of Syrmia and countess Matilda of Pozhega. In 1253 or 1254, she married Anselm (Anseau) de Cayeux, son of the namesake regent of the Latin empire and Nicaean princess Eudokia. The complication that arose from the fact that spouses were in third and fourth degree of consanguinity, recorded by the documents from the Papal chancery, helps to establish beyond any doubt the lineage of both Maria and Anselm.

The couple had at least two children. Older child was a daughter Eva, probably named in memory of her paternal grandmother. She was betrothed to Dreux de Beaumont, marshall of the Angevin Kingdom in 1269, and she probably married him next year. The son, named Anselm after his father, was a younger child. Anselm de Cayeux died in the beginning of 1274, as a vicar-general of the Angevin kingdom of Albania. Soon afterwards, Maria and her son left for Ponthiers in Picardy, to the family domains of her deceased husband. Maria spent at least two years in northern France (1275–1277) and she returned to Naples before June 1280.

Maria was born in Hungary. After entering the marriage, she probably lived in Constantinople until 1261 and the downfall of the Latin Empire. Her presence is also recorded in the Angevin Kingdom, both in Naples and Albania, in France, and after 1280 in medieval Serbian lands, where she spent her last years as the lady of Dulcigno (Ulcinj, modern Montenegro). Her last mention in the sources is dated in 1288, when, according to a later tradition, she helped the foundation of several Franciscan monasteries in Zeta, together with her sister, queen Jelena. The notices about her origin, marriage and turbulent life are yet to be placed in the context of complex diplomatic relations between the various European and Mediterranean powers in the second half of the thirteenth century, in which she played noticeable role.

Keywords: Maria de Cayeux (Maria de Chauris), Anselm de Cayeux, Queen Jelena, Serbian-Angevin relations, medieval genealogies